

ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Микола ЄВТУХ,

*доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України*

У параграфі відповідно до мети наукової розвідки окреслено вітчизняний та світовий досвід підготовки вчителів в освітньому просторі України. Закцентовано увагу, що заклади вищої освіти України зацікавлені в підготовці вчителів, які б забезпечували кількісну реалізацію завдань обов'язкового навчання й підносили на значно вищій рівень освіченість і культуру громадян. Зазначено, що здійснити професійну підготовку такого вчителя – складне завдання. На перешкоді стають об'єктивні і суб'єктивні фактори, породжені суспільними перетвореннями, технічними здобутками, стереотипами і формалізмом існуючої системи професійної підготовки, мотивованістю і ціннісними орієнтаціями майбутніх педагогів.

Наголошено, що у світовому просторі учительська професія належить до найбільш відповідальних. З діяльності представників цього фаху розпочинається складний ланцюг основних взаємопов'язаних процесів, який схематично можна представити так: освітній процес дітей і молоді – якісна освіта – науковий і техніко-технологічний прогрес – розвиток суспільства. Означений кінцевий результат значною мірою залежить від потенціалу першопоштовху: умінь, зусиль, здібностей та професіоналізму вчителя. Зазначене становить наукову новизну параграфу.

З'ясовано, що в сучасному суспільстві XXI століття беззаперечними цінностями визнано саморозвиток, самоосвіту, самопроекування, самореалізацію та самоактуалізація особистості, які стали підґрунтям нової парадигми в педагогіці особистісно-орієнтованої освіти. Тому традиційна система професійної підготовки вчителів,

незважаючи на всі її позитивні надбання, не є достатньою для задоволення запитів сучасної педагогічної практики. У нових соціально-педагогічних умовах наявною є потреба у вчителів з яскраво вираженою творчою індивідуальністю, які орієнтовані на розвиток особистості кожного учня.

Висновки. *Встановлено, що процес підготовки майбутнього вчителя на сучасному етапі передбачає такі основні компоненти: загальна підготовка (методологічно-розвиваюча); спеціально-професійна (психолого-педагогічна, методична); особистісна підготовка (самовиховання особистості майбутнього педагога, його самовизначення).*

Акцентовано увагу на викликах часу, що зумовили необхідність розроблення Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа». Документом проголошено збереження цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей здобувачів освіти, створення навчально-предметного середовища. Все це в сукупності забезпечує психологічний комфорт і сприяє вияву творчості дітей.

Ключові слова: *освітній процес, здобувачі освіти, підготовка майбутнього вчителя, заклад вищої освіти.*

Інтегрування національної системи освіти в європейський і світовий освітній простір зумовили необхідність пошуку та реалізації новітніх підходів до забезпечення якісно нового рівня професійної підготовки вчителів на засадах збереження національних надбань та використання кращих зразків світового досвіду, що проголошено в сучасних програмних документах України. Зокрема, в Законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Концептуальних засадах реформування середньої школи «Нова українська школа» (2016), документах провідних міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ОЕСР, Ради Європи, Європейської Комісії) потенціал учительського корпусу визначено основою забезпечення високої якості та конкуренто-спроможності освіти на світовому ринку праці, а вчитель XXI століття проголошений носієм суспільних змін.

Вивчення вітчизняного та світового досвіду професійної підготовки вчителів відкриває нові можливості для удосконалення її системи в умовах адаптації України до вимог загальноєвропейського освітнього простору. Значний науковий інтерес становлять прогресивні здобутки країн, що демонструють високий рівень професійної підготовки педагогів відповідно до світових стандартів, мають багаті історичні традиції освіти, що спричиняє їх провідну роль у галузі науки й освіти на регіональному і глобальному рівнях, накопичили значний досвід у галузі професійної підготовки педагогів у нових соціокультурних умовах.

Отже, зміни у парадигмі вищої освіти викликали потребу закладів вищої освіти (ЗВО) кардинально змінити підготовку вчителя, врахувавши: по-перше, зміну споживача продукції – вчителя нової формації з набутими компетентностями, формування його освітньої траєкторії впродовж усього життя, універсалізацію освіти, зміни освітніх установ (дошкільних і позашкільних закладів; закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), професійних закладів та закладів вищої освіти (ЗВО), характер цих змін – реформування, модернізація, інновації аж до персоналізації освіти, підвищення конкурентноспроможності на ринку послуг освітніх закладів, їх рейтинг, можливість впливати на освітню політику; по-друге, працювати над тим, щоб випускники ЗВО забезпечували якість освіти, продуктивну працю й були готовими до змін у майбутньому; по-третє, вибудувати дійову модель майбутнього фахівця з урахуванням змін на ринку праці та у сферах виробництва і послуг.

В Україні учительська професія є однією з наймасовіших. Лише в ЗЗСО України працює понад півмільйона педагогів. А якщо до цього долучити зайнятих у дошкільних, позашкільних, професійних освітніх закладах, то стає зрозумілим, якому великому загалу необхідна педагогічна підготовка.

Тому, важливими завданнями ЗВО в умовах сьогодення є: дійти до кожного здобувача освіти, який бажає стати вчителем,

розпізнати його здібності чи слабкі сторони, знайти підходи для розвитку й підтримки, допомогти сформувати необхідні компетентності.

Хто ж приходять здобувати учительську професію? Давайте скажемо відверто й прямо, що це надзвичайно різні за своїм інтелектуальним і педагогічним потенціалом молоді люди.

Поряд з тими, хто прагне якомога скоріше розпочати роботу з дітьми, нерідко трапляються й недостатньо мотивовані на подальшу педагогічну діяльність. Зумовлена така, не зовсім втішна, ситуація падінням престижу учительської професії. Чим далі прогресує суспільство, тим все більш оманливим виглядає ореол «світочу знань», який колись яснів над постаттю учителя. У певні історичні періоди повага людей до вчителя компенсувала йому нестачу матеріальних благ. Учитель, що вирізнявся багажем знань, мав особливий авторитет серед учнів. Нині висока планка знань та компетентностей перестає бути гарантованим показником авторитетності вчителя.

Одна з причин недостатності престижності учительської професії зумовлена й низьким суспільним статусом, що проявляється у розмірі заробітної плати, трудомісткості навантаження, емоційному та психологічному напруженні. Цю прозору ситуацію соціального престижу професії учителя доводиться спостерігати кожному учневі у процесі тривалого навчання в ЗЗСО. Тому вибір учительської професії випускниками школи здійснюється або за покликом серця або просто за можливістю вступу до ЗВО, щоб отримати диплом. Усі, хто прагнуть престижного фаху чи блискавичної кар'єри, як правило, оминають педагогічні спеціальності. Це і є однією з причин, чому серед учителів чоловіки – рідкість.

Безумовно, підняття престижу учительської професії позитивно б відбилось як на процесі прийому у ЗВО, так і на якості підготовлених фахівців. Пошук моделей державної та громадської підтримки педагогічних працівників здійснюється в багатьох країнах світу. Це і статус держслужбовця, і зарплата, що

відповідає рівню середнього класу, і позитивна громадська думка. За такої ситуації учительські спеціальності стають конкурсними, а це дає можливість робити відбір найбільш мотивованих, здібних до педагогічної діяльності абітурієнтів.

А наразі маємо констатувати, що недостатня престижність учительської професії зумовлює особливий контингент студентів. Це майбутні учителі, які надзвичайно віддані ідеалам знаючого і люблячого дітей педагога, який здатен і прагне ділитись з учнями своїми здобутками, так і різні категорії людей, байдужих до дитячих і педагогічних проблем.

Але за будь-яких обставин, здійснивши набір здобувачів освіти на учительські спеціальності, ЗВО покликані докласти максимум зусиль, щоб перетворити кожного з них на професійного вчителя. На цьому шляху ЗВО очікує низку проблем і перепон. Зокрема, труднощі розпочинаються із чітких уявлень, яким має бути учитель-професіонал, якими якостями і компетентностями володіти. Адже вимоги до нього формуються не лише державними документами, а й громадськістю, батьками та, навіть, школярами.

Держава, яка зацікавлена у суспільному прогресі, постійно висувала і продовжує висувати доволі високі вимоги як загалом до ЗЗСО, так і до вчителів, вважаючи їх еталоном знань, моральних чеснот, зразком громадянської зрілості та поведінки. Все це накладає відбиток на стандарти і зміст педагогічної підготовки, яка стають широкомасштабними, методологічно і теоретично перевантаженими.

Орієнтири ж громадськості, батьків і здобувачів освіти спрямовані не лише на обізнаність, а на подолання упередженого ставлення учителів до учнів, несправедливого оцінювання їх знань, психологічного приниження, неефективної взаємодії учителів з батьками, браку порозуміння між ними. Комунікативна культура і компетентність, емпатія, толерантність є тими характеристиками, які потрібні кожному вчителю, щоб

оптимально організувати власну професійну діяльність в середовищі ЗЗСО та громади.

Знаходження способів взаєморозуміння між педагогами та тими, кого вони навчають, є запорукою позитивних суспільних перетворень у період соціальної аномії та знецінення низки моральних принципів – порядності, доброти, відданості й взаємодопомоги. Україна, як держава, зацікавлена у підготовці вчителів, які б не лише забезпечували кількісну реалізацію завдань обов'язкового навчання, а й підносили на значно вищий рівень освіченість і культуру її громадян. Здійснити професійну підготовку такого вчителя надзвичайно складно.

На перешкоді стають об'єктивні і суб'єктивні фактори, породжені суспільними перетвореннями, технічними здобутками, стереотипами і формалізмом існуючої системи професійної підготовки, мотивованістю і ціннісними орієнтаціями майбутніх педагогів. Це переплетення зовнішнього і внутрішнього, позитивного і негативного, активного та індиферентного призводить до утруднень у здійсненні високоякісної педагогічної освіти. Існує необхідність детальніше розглянути причини, які перешкоджають досягненню значних результатів у професійній підготовці вчителів та поміркувати над шляхами оптимізації такої підготовки.

Сучасний учитель має свідомо йти на пріоритетність дотримання і захисту прав дитини. У цьому проявляється його гуманність, а гуманний педагог, долучаючи дітей до знань, одночасно передає їм свій характер, постає перед ними як зразок людяності. Якою б застарілою не видавалась ідея гуманізму на тлі швидкоплинних технічних і суспільних перетворень, все ж це є та цінність, без якої людство просто не здатне існувати і прогресувати.

Навчити не формальному, а глибинному розумінню прав дитини як найважливішого споживача, певною мірою і замовника діяльності вчителя, надзвичайно складне і відповідальне завдання у його професійній підготовці. Повагою і емпатійністю мають

бути сповнені взаємини між вчителем й здобувачем освіти. І це в складній ситуації поліетнічності, поліконфесійності, соціальної диференціації та різних інтелектуальних можливостей і обдарувань кожного окремо взятого школяра. Вироблення переконань, що жоден із учнів, незалежно від походження чи успішності, не може зазнавати утискань у своїх правах, розпочинається в період професійної підготовки.

Лише таке ставлення до здобувача освіти здатне перетворити його в людину сповнену гідності. Об'єкт майбутнього педагогічного впливу має бути «олюднений», природний, а не заформалізований чи замінений педагогічними поняттями та термінами. Сучасний вчитель повинен бути підготовлений до сприйняття здобувача освіти не тільки як об'єкта, а й як суб'єкта педагогічної діяльності. Найголовніше, розгледіти в учневі людину, яка з віком постійно змінюється, має власні особливості. Також здобувачі освіти швидко відзеркалюють зміни в суспільстві, оскільки вони краще за дорослих засвоюють технологічні й інформаційні досягнення, що робить їх більш мобільними та відкритими до загального світового процесу глобалізації, формування ціннісних орієнтацій.

Під час освітнього процесу у ЗВО має бути максимально представлена психолого-педагогічна складова. Зокрема, саме психолого-педагогічна компетентність майбутніх вчителів здатна виступити стрижневою основою їх професійної підготовки, оскільки вони повинні орієнтуватись в конкретній педагогічних ситуаціях, враховувати особливості розвитку школярів.

Час домінування вербальних методів навчання минув. Проста словесна передача початкової інформації не здатна зацікавити сучасного здобувача освіти. Вчитель, який приходить до школи після закінчення ЗВО, повинен досконало володіти інноваційними технологіями на основі застосування електронних ресурсів, інтерактивними способами навчання, ситуативними та проєктивними методиками. Здійснити це в умовах недостатньої комп'ютеризації та матеріального забезпечення освітнього про-

цесу у ЗВО дуже складно.

Така ситуація потребує кардинальних змін. Власна інформаційна компетентність учителя, володіння сучасною комп'ютерною технікою, дає йому можливість компенсувати, важливу нещодавно, функцію прямої передачі готових знань. За таких умов вчитель перетворюється на організатора пізнавальної діяльності здобувачів освіти. Він навчає їх цілеспрямовано шукати інформацію в інтернет-мережі та друкованих джерелах, опрацьовувати, узагальнювати, систематизувати і перетворювати її у знання. І це привабливо та актуально для здобувачів освіти. Вони перестають сприймати школу як щось рутинне і закостеніле, зростає результативність освітнього процесу.

Інформаційна компетентність учителя, в свою чергу, формує здатність і вміння навчатися й вдосконалюватися протягом усього життя. Відомо, що в період бурхливих інформаційних революцій понад 30 % знань, які доведеться викладати учителеві, у наш час фактично ще не існують. Допомогти у виробленні умінь здобувати знання має належним чином організована самостійна навчально-пізнавальна робота студентів. На заваді цьому часто стають перевантаження студентів обов'язковими навчальними заняттями, а також відсутність електронних засобів, підручників та навчальних посібників, якісних інструктивно-методичних матеріалів до семінарських, практичних і лабораторних занять, веб-квестів тощо.

Важливим напрямом підготовки вчителя у вітчизняних ЗВО визначаємо запровадження індивідуальної системи навчання, яка практикується у світовому і європейському освітньому просторі. Випробування такого способу здобуття освіти, за якого студент перетворюється в активного суб'єкта організації власного навчання, дає йому можливість набути необхідних навичок організатора процесу учіння школярів.

Безумовно, необхідні сучасному вчителеві компетентності мають доповнюватись високим рівнем креативності. Творчість вчителя – це особлива педагогічна діяльність, яка має власного

адресата. Все, що інноваційно робить педагог спрямоване на те, щоб допомогти дітям зрозуміти сутність знань, умінь, дій, поведінки, всього того, що їм потрібно пізнати чи відтворити. Креативність учителя надихає учнів на власні творчі знахідки. Вона спонукає їх до розкутості у судженнях, самостійності та дивергентності мислення. Компетентності і якості майбутнього учителя не здатні формуватись поза міжособистих контактів з учнями та поза шкільним середовищем.

Тривалість практичної підготовки безпосередньо впливає на психолого-педагогічну та методичну обізнаність, комунікативні якості студента. Під час практики він переконується у власних можливостях і набутих компетентностях, отримує задоволення від перших успіхів і починає аналізувати невдачі. Очевидним є і той факт, що практики активізують до навчальної роботи навіть тих студентів, які не особливо прагнуть у подальшому працювати вчителями. Це зумовлене яскравим виявом важливості педагогічної освіти. Під час педагогічної практики майбутні вчителі переконуються, що робота з дітьми – це запит повсякденного життя. Уміння контактувати з ними можуть знадобитись у власній сім'ї, в оточуючому середовищі.

Хоча за сучасними стандартами педагогічної підготовки питома вага практик має тенденцію до зростання, все ж загалом їх кількість недостатня. Особливо вузьким місцем у їх проведенні є те, що через відсутність належної оплати методистам, кращі заклади загальної середньої освіти, а особливо гімназії та ліцеї, відмовляються бути базами практик. Зазначені проблеми має кожен ЗВО, який здійснює підготовку майбутніх учителів та шукає орієнтири її оновлення.

Вітчизняним ЗВО варто було б вивчити і запозичити досвід двофазової педагогічної підготовки, який практикують деякі європейські країни. За цієї моделі загальноосвітня, спеціальна і теоретична психолого-педагогічна підготовка проводиться у ЗВО. А друга (практична) фаза переноситься в школу й спеціальні регіональні центри. Там майбутні вчителі протягом навчального

року не тільки практикуються в освітній діяльності, а й обговорюють її результати з учителями, методистами та представниками ЗВО. Праця помічниками учителя зобов'язує студентів відповідально ставитись до виконання професійних функцій, а школа сприймає появу таких практикантів як власних працівників, які мають працювати за традиційно установленими правилами. Лише після проходження такої тривалої педагогічної практики й атестації студенти отримують диплом учителя. Також слід активно використовувати дуальну систему в процесі підготовки майбутніх вчителів.

У контексті існуючих проблем й змін, що відбуваються, проаналізуємо вітчизняний досвід підготовки майбутніх учителів на прикладі діяльності факультетів фізичного виховання педагогічних ЗВО України у 1992–2019 рр. Зіставно-порівняльний аналіз їх діяльності дозволяє стверджувати про актуальність звернення до історичного досвіду ХХ століття: створення науково-методичних комплексів та запровадження цільового набору.

В умовах сьогодення розбудову відповідних комплексів можна конструювати у двох стрижневих напрямках:

- *горизонтальному* – налагодження тісних зв'язків між педагогічними закладами освіти та іншими ЗВО, у тому числі з приватними і зарубіжними;

- *вертикальному* – через розширення системи допрофесійної підготовки: підготовчі відділення й курси, факультети довузівської підготовки (що наслідують досвід колишніх факультетів майбутнього вчителя), педагогічні класи, коледжі, гімназії, ліцеї; мережі післядипломної освіти: магістратура, аспірантура, курси перепідготовки та перекваліфікації учительських кадрів.

Запровадження цільового набору повністю узгоджується зі змістом вертикального конструювання системи підготовки у педагогічних ЗВО України. Цьому сприятимуть також форми роботи, які набули широкого поширення в другій половині ХХ

століття та не втратили своєї актуальності в умовах сьогодення: професійна орієнтація випускників закладів освіти, зв'язки педагогічних університетів зі школами й органами освіти, врахування особливостей і попиту регіонів при підготовці фахівців певного профілю.

У цілому, обидва напрями сприятимуть раціональному працевлаштуванню випускників, підвищенню кваліфікаційного рівня викладацького складу в педагогічних закладах освіти, розробленню та впровадженню в освітній процес нових підручників і навчально-методичних посібників.

Важливо зазначити, що в період 1992–2019 рр. перед ЗВО України постала проблема надання платних освітніх послуг різним категоріям населення та часткового самофінансування, з якою раніше вони не зустрічалися, впровадження наукового управління й кризового менеджменту в їх освітню діяльність.

Досліджуючи питання підготовки майбутніх учителів часів незалежності України О. Проніков визначає три етапи процесу підготовки майбутніх вчителів: допрофесійний (довузівський), базовий професійний (вузівський) та етап професійного вдосконалення (післявузівський). Кожний з них має свої завдання, зміст, методи й специфічні форми організації. Основною метою визначених етапів була і залишається підготовка висококваліфікованих вчителів [8, с. 310] (Проніков О.К., 2016).

Одночасно зазначимо, що кожний з етапів у системі підготовки вчителів фізичної культури має низку протиріч, які негативно впливають на рівень професійної, а значить і методичної підготовки. Протиріччя допрофесійного етапу полягають у тому, що, з одного боку, з кожним роком підвищуються вимоги до якості підготовки учителів фізичної культури, а з іншого – абітурієнти, які вступають на факультети фізичного виховання, не мають уявлення про задачі, які висуває перед учителем фізичної культури школа. Їх уявлення про фах частіше пов'язане лише зі спортом, і дуже рідко абітурієнти

розуміють особливості майбутньої педагогічної роботи. Розв'язання даної проблеми, безперечно, залежить від розробки науково обґрунтованих змісту, методів та форм орієнтації на професію вчителя фізичної культури та їх запровадження в практику фізичного виховання школярів.

З цією метою можна здійснювати діагностику професійної придатності школярів до педагогічної діяльності в галузі фізичного виховання і спорту, розвивати здібності учнів, мотивувати вибір даної професії, розвиваючи ціннісні уявлення про майбутній фах. Важливо створити позитивні умови для подальшого розвитку перших педагогічних здібностей, використовуючи надбання педагогічної науки й практики. В учнів старших класів на основі адекватних уявлень про професійну діяльність вчителя фізичної культури бажано розвивати здібності та елементарні педагогічні вміння, використовуючи методи професійної підготовки.

До професійний (довузівський) – етап тісної співпраці педагогічних ЗВО із загальноосвітніми і спеціалізованими школами, ДЮСШ, спортивними школами-інтернатами: проведення бесід про роботу вчителя та тренера, Днів відкритих дверей, організація зустрічей та показових виступів спортсменів – студентів і випускників вищих педагогічних закладів освіти. Такі профорієнтаційні заходи можуть здійснювати майбутні вчителі фізичного виховання під час проходження педагогічної практики в школах.

Найбільш ефективними формами такої роботи вважаємо факультети майбутнього учителя (ФМУ) фізичної культури та факультативи з фізичного виховання, які організують при загальноосвітніх та дитячо-спортивних школах. Експеримент, який було розпочато у 80-х роках ХХ століття в Полтавському та Кіровоградському педагогічних інститутах, довів, що випускники ФМУ краще підготовлені до вступних іспитів, виявляють більшу зацікавленість у майбутній професійній діяльності [8, с. 311] (Проніков О.К., 2016).

Для досягнення зазначеного оптимальним є створення комплексів «Школа – ЗВО – Школа» на базі факультетів фізичного виховання, що на практиці реалізовуватиме неперервність педагогічної фізкультурної освіти. У діяльності даного комплексу можна виокремити такі напрями:

- загальноосвітня підготовка (за шкільними програмами з I по XI класи);

- теоретична й практична підготовка, необхідна для досягнення високих спортивних результатів в обраному виді спорту й підвищення спортивної майстерності;

- ознайомлення з основами теорії та методики фізичного виховання, методами контролю й самоконтролю за навантаженням, правилами особистої гігієни та вимогами до організації тренувань;

- опанування спортивно-педагогічними знаннями та вміннями, які є складовою загальної культури людини, сприяють організації здорового способу життя, збереженню працездатності, інтелектуальному розвитку людини;

- виявлення й розвиток здібностей до педагогічної діяльності в галузі фізичного виховання і спорту, формування умінь роботи та спілкування з дітьми, орієнтація на вчительську професію.

Позитивний вплив на професійно-педагогічну спрямованість підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання може здійснювати також їх робота в наукових школах-лабораторіях при педагогічних ЗВО. Такі навчально-наукові об'єднання студентів можна організовувати також на базі загальноосвітніх шкіл, шкіл-інтернатів, ДЮСШ тощо. Закріплені за педагогічним закладом школи («базові») можуть стати опорними центрами в підготовці вчительських кадрів.

Досвід такої роботи запроваджено, зокрема, в Одеському педагогічному інституті ще на початку 70-х рр. ХХ століття. А надалі він набув широкого розповсюдження в інших вищих

педагогічних навчальних закладах України [8, с. 311] (Проніков О.К., 2016). Відновленням традицій в умовах сьогодення можна вважати повернення вітчизняних ЗВО до національного історичного досвіду підготовки учителів фізичної культури.

Попри зазначене, у 90-х рр. ХХ – на початку ХХІ століття підготовці майбутніх учителів фізичної культури до педагогічної роботи з учнями не приділялось належної уваги. Зокрема, втрачено курси художньої гімнастики та боротьби, де студенти набували певних умінь і навичок роботи з позакласних форм діяльності. Також, зовсім не приділялась увага практиці роботи в ЖЕКах, місцях масового відпочинку населення. Все це не давало якісної підготовки майбутнім учителям фізичної культури, що, в свою чергу, стало причиною того, що в учнів майже не формувалась звичка до здорового способу життя, позитивного ставлення до фізичної культури, не забезпечувалась компенсація недостатньої рухової активності, не формувалась гармонійно розвинена особистість у цілому. Проте, у зазначений період невід'ємною складовою педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичної культури були різні види педагогічної практики [8, с. 312] (Проніков О.К., 2016).

Аналіз процесів, що відбувались, свідчить про неухильний пошук нового змісту теоретичної та методичної підготовки учителів фізичної культури у ЗВО України на основі використання сучасних інформаційних й освітніх технологій, дистанційного навчання, оновлення змісту й програм методичних дисциплін, вільного вибору закладу освіти та спеціалізацій за даним напрямом підготовки вчителів. Також суттєві зміни відбулися в програмно-нормативному забезпеченні освітнього процесу, що спричинило корекцію змісту практично всіх форм фізичного виховання і, насамперед, уроків.

Серед позитивів цього процесу відзначимо факт широкої дискусії між фахівцями різних сфер та значний резонанс проблем фізичного виховання у засобах масової інформації. Накопичений вітчизняний і світовий досвід дозволяє стверджувати, що, на

наше глибоке переконання, вже настав час кардинально змінювати організаційні та змістовні підходи до проведення уроків фізичної культури в ЗЗСО і, відповідно, підготовку майбутніх учителів фізичної культури.

Одним із важливих інструментів вирішення цієї проблеми є вивчення та використання у вітчизняній практиці кращих ідей світового досвіду. Зміст професійно-методичної підготовки учителів фізичної культури в зарубіжних країнах спрямовується на формування мобільної особистості, здатної працювати з дітьми в умовах взаємодії різних національних культур та в межах загальноєвропейського освітнього простору.

Реформи процесу фізичного виховання в середній школі України повинні спиратися на здобутки науки у сфері фізичної культури та спорту. Усі зміни мають базуватися на об'єктивних даних науки, зокрема, медицини, фізіології, педагогіки, психології тощо. Неодмінною складовою цього процесу має стати врахування досвіду провідних країн світу. Зазначимо, що об'єктивний аналіз особливостей організації фізичного виховання у найбільш розвинутих країнах світу дозволить уникнути можливих помилок у процесі реформування вітчизняної освітньої галузі.

Прикладом може стати досвід шкіл США. Згідно з федеральними рекомендаціями діти та підлітки повинні щодня одну годину присвячувати фізичній культурі та спорту. Країна поставила собі за мету докласти всіх зусиль, щоб зміцнювати здоров'я дітей, підвищити фізичну активність серед школярів і надати уроку фізкультури статусу «основного», що дозволить, у свою чергу, підвищити розумову активність учнів.

Інститут медицини США рекомендував школярам молодшого віку займатися фізичною активністю щонайменше 30 хвилин щодня, а старшим – 45 хвилин, з яких 20 хвилин мають бути присвячені інтенсивним вправам.

Програми з фізичного виховання, які реалізуються в системі середньої освіти США, передбачають навчання дітей протягом 12

років (від 6 до 18 років). Модель освіти має таку структуру: початкова (елементарна) школа (від 6 до 12 років); середня школа (коледж середньої освіти); старша школа (9–12 класи).

Програма початкової школи (*elementary school*) – 1–6 класи – містить англійську мову, літературу, математику, природознавство, суспільствознавство, трудове навчання, цикл естетичної освіти (малювання, музика, співи, ліплення), спорт і фізичне виховання, на яке припадає майже 1/6 частина часу, передбаченого на опанування усіх дисциплін.

Молодша середня школа (*middle school*) – 7–9 класи – одну третину навчального часу відводить на вивчення загальної для всіх програми: англійська мова та мовленнєва культура, математика, природничі дисципліни, історія США, всесвітня історія, фізичне виховання. Решта навчального часу залишається на вивчення елективних курсів (за вибором).

Старша школа (*high school*) – 10–12 класи – останній етап середньої освіти в США. У цій школі учні мають право вільно обирати ті чи інші навчальні дисципліни. Проте, для отримання диплому вони повинні виконати мінімальні вимоги, встановлені шкільною радою, при цьому на фізичну культуру припадає 1–2 уроки.

У 2009 році в країні проведено спеціальне дослідження у сфері фізичної культури у середніх школах США, актуальність якого і сьогодні є доволі значною. Воно базувалося на аналізі практики фізичного виховання у відповідних закладах і містило опитування вчителів. Спектр запитань охоплював широке коло проблем фізичного виховання.

Проаналізуємо лише ті, що є важливими для вітчизняної системи освіти. Зокрема, на запитання «На чому акцентуються програми з фізичного виховання у вашій школі?» дано такі відповіді (табл. 1) [13].

Наведені результати свідчать, що у початковій школі програми із фізичного виховання спрямовано переважно на вирішення

завдань формування та вдосконалення нових форм рухів. У вітчизняній теорії фізичного виховання їх включено до групи освітніх завдань. У відповідних програмах середніх та старших шкіл акцент зроблено на вирішенні оздоровчих питань [13].

Таблиця 1.

Пріоритети у програмах з фізичного виховання в середніх школах США

<i>Варіанти відповідей</i>	<i>Початкова школа (%)</i>	<i>Середня школа (%)</i>	<i>Старша школа (%)</i>	<i>Загалом (%)</i>
Оздоровчий фітнес	33	63	67	49
Рухові навички та форми рухів	53	17	13	33
Формування характеру, особиста та соціальна культура	12	12	12	12

Інформація щодо видів спорту та різновидів рухової активності, які найчастіше включаються вчителями у шкільні програми із фізичного виховання є цікавою, насамперед, у контексті запровадження нової вітчизняної програми. Вона передбачає низку варіативних модулів, які базуються на певних видах спорту. Так, на запитання «Які види рухової активності пропонуються у вашій школі?» учителі середніх шкіл США дали відповіді, наведені в таблиці 2 [13].

Найпопулярнішим видом спорту в середніх школах США є баскетбол, який практикується у понад 90 % усіх середніх закладах освіти. Поряд із традиційними для нас видами спорту в шкільних програмах США трапляються й досить оригінальні. Насамперед, це exergames (використання спеціальних комп'ютер-

них симуляторів, які передбачають рухову активність людини; 31 % шкіл); гольф; метання тарілок (фрісбі); скейтбордінг тощо.

Таблиця 2.

**Найпоширеніші різновиди рухової активності
у школах США**

Варіанти відповідей	Початкова школа (%)	Середня школа (%)	Старша школа (%)	Загалом (%)
1. Баскетбол	91	96	94	93
2. Персональний фітнес	85	89	92	88
3. Волейбол	82	93	91	88
4. Стрибки зі скакалкою	97	85	66	86
5. Футбол (європейський)	84	85	81	83
6. Бейсбол / софтбол	64	85	84	75
7. Американський футбол	63	88	78	74
8. Танці	83	67	51	70
9. Дисковий спорт (метання тарілок фрісбі)	60	74	78	69
10. Різновиди хокею	62	73	56	64
11. Боулінг	74	43	43	57
12. Теніс	48	53	74	56
13. Легка атлетика	58	60	46	56
14. Важка атлетика	18	63	93	50
15. Гандбол	19	50	60	39
16. Гольф	27	37	40	34

Однією з найпоширеніших форм рухової активності в школах США, як свідчать дані таблиці, є персональний фітнес.

Він практикується у 88 % середніх шкіл. У контексті зазначеного цікавим видається факт переважання в середніх школах США традиційного для європейців футболу, тоді як популярний там американський футбол практикується в дещо меншій кількості закладів освіти. Звертає на себе увагу й та особливість, що поширена в більшості українських освітніх закладах легка атлетика практикується лише в 56 % американських шкіл.

Аналіз джерел дозволяє стверджувати, що в США відсутні характерні для нашої системи освіти структуровані програми з фізичного виховання. Одними із найважливіших документів, відповідно до яких проводяться заняття з фізичної культури, є спеціальні інструкції, які розробляються на основі рекомендацій державних структур відповідних штатів та затверджуються їх відділами освіти [13]. Ці інструкції є своєрідними аналогами вітчизняної програми з фізичної культури.

Усі нормативні документи у сфері фізичної культури та спорту незалежно від законодавства штату, в якому вони прийняті, мають базуватися на національних стандартах, розроблених КЛБРЕ (Національною асоціацією спорту та фізичного виховання). КЛБРЕ – одна з ключових організацій, що опікується програмно-нормативним забезпеченням різних форм фізичного виховання. У рекомендаціях цієї асоціації, зокрема, наголошується, що шкільні програми з фізичного виховання повинні розроблятися з метою забезпечення регулярної та структурованої рухової активності й слугувати засобом для покращення здоров'я дітей в Америці. Схожі рекомендації зазначені у документі, розробленому Департаментом охорони здоров'я та соціальних служб – «Стратегії вдосконалення якості фізичного виховання». У цій стратегії учням та студентам пропонується щоденна рухова активність (від помірної до великої) тривалістю 60 хвилин задля зниження ймовірності розвитку серцевих захворювань, діабету другого типу та ожиріння. У цій же стратегії зазначено, що однією з основних вимог до шкільних програм з фізичного виховання є необхідність

забезпечення не менше 50 % часу для безпосередньо рухової активності [13].

Питанням фізичного виховання, зокрема, розробкою відповідних рекомендацій та програм, в США займається досить велика кількість організацій. Наприклад, онкологічне товариство, асоціація діабету, асоціація серця проводять власні дослідження, на основі яких розробляються рекомендації щодо занять руховою активністю. Згаданими організаціями фізичне виховання розглядається як невід'ємна складова шкільної освіти, спрямована на забезпечення здоров'я та благополуччя учнів середніх шкіл. Фізичне виховання також визнається центральним компонентом шкільних програм охорони здоров'я, метою яких є, насамперед, профілактика ожиріння та супутніх цьому явищу захворювань серцево-судинної системи.

Велику кількість програм із фізичного виховання систематизовано на спеціальному веб-порталі під назвою «PHYSICAL EDUCATION CENTRAL». Цей електронний ресурс дозволяє будь-якому користувачеві знайти програму тренування, яка б відповідала його віку, статі та вподобанням. Згадані програми нагадують спрощений варіант звичного для нас конспекту уроку з фізичної культури на певну тему (гімнастика, баскетбол, волейбол тощо).

Таким чином, можна стверджувати, що програми з фізичного виховання, які застосовуються в середніх школах США, є досить різносторонніми. Вони передбачають велику кількість різновидів організованої рухової активності, що практикується в тій чи іншій школі залежно від її матеріально-технічного та кадрового забезпечення, а також уподобань учнів. Спільною рисою для усіх шкільних програм з фізичного виховання є відповідність державним стандартам у сфері фізичної культури.

Участь у формуванні програм з фізичного виховання, що впроваджуються в середніх загальноосвітніх школах США, приймають, насамперед, організації загальнодержавного значення, відповідні виконавчі структури окремих штатів,

батьківські комітети, учителі, учні. Рекомендації щодо рухових режимів для школярів надаються вченими й фахівцями з університетів і організацій, пов'язаних зі сферою охорони здоров'я. Зміст програм з фізичного виховання школярів обов'язково враховується в процесі підготовки майбутніх вчителів фізичної культури [13].

Цікавий досвід фізичного виховання учнів має Англія. Система і зміст фізкультурної освіти в країні формувались та розвивались на різних історичних етапах у тісному зв'язку з еволюцією середньої освіти. Вони характеризуються високим рівнем індивідуалізації освітнього процесу, незалежністю думки, суджень школярів і повнотою знань з обраного предмету. На початку реформування, у кінці 80-х років минулого століття, не спостерігалось позитивних змін у фізкультурній освіті Англії. Місцеве управління школами здійснювалось більше з позицій економічної вигоди, ніж практичної користі. Значне зростання якості матеріальних і людських ресурсів у другій половині 90-х років ХХ століття позитивно вплинуло на навчальну програму з фізичного виховання, розширило можливості фізкультурної освіти в школі. Працевлаштування дипломованих учителів у школах країни підвищило якість викладання і статус самого предмету, сприяло інноваційним процесам [13].

Програму фізкультурної освіти в Англії, окрім вирішення традиційних завдань, спрямовано на моральний, духовний, соціальний та культурний розвиток учнів. У процесі досягнення зазначених цілей формуються комунікативні вміння учнів та здатність до самоконтролю, уміння співпрацювати, розв'язувати проблеми, вдосконалювати власне навчання. Реалізація програми фізкультурної освіти створює передумови, що сприяють активізації розумової діяльності учнів, формуванню критичного мислення та узагальненню власних ідей і думок про тактику, стратегію і формування завдань; участі у суспільній роботі як учасника та/або організатора спортивних і танцювальних змагань та фестивалів; формуванню в учнів глибоких знань і розуміння

здорового способу життя та збереження здоров'я в умовах погіршення довкілля.

Особливістю побудови процесу фізкультурної освіти у школах Англії є розподіл навчання на чотири етапи залежно від віку, на кожному з яких учні повинні досягнути певних рівнів навчання (з I по VIII), передбачених завданнями Національної програми з фізкультурної освіти [13].

Програма фізкультурної освіти першого (5–7 років) та другого (8–11 років) ключових етапів передбачає: інтеграцію навчальної програми з фізкультурної освіти у загальний освітній процес; більшу кількість обов'язкових видів рухової активності порівняно з третім і четвертим ключовими етапами, що дозволяє учням оволодіти широким спектром умінь і навичок до моменту усвідомленого обрання лише певних видів рухової діяльності; надання можливості учням Англії на другому ключовому етапі обирати вид рухової діяльності за бажанням [13].

Навчальна програма третього (12–14 років) та четвертого (15–16 років) ключових етапів передбачає додатковий теоретичний урок, що дозволяє вивчити теоретичні засади предмету, підготуватися до іспиту з фізкультурної освіти на Загальний Сертифікат Середньої Освіти і використовувати акредитацію як засіб подальшого навчання і працевлаштування. Учніма надається право вибору чотирьох із шести видів рухової активності на третьому та двох видів рухової активності на четвертому ключовому етапі [13].

Організація процесу за програмою фізкультурної освіти у школах Англії передбачає розподіл навчального матеріалу на спеціальні модулі з кожного виду діяльності на усіх чотирьох ключових етапах, що дає можливість учителям: проводити групові заняття у класі або у невеликих групах; здійснювати індивідуальний підхід; самостійно обирати методики навчання та підручники; учням: демонструвати, застосовувати свої знання індивідуально або у команді; нести відповідальність за своє навчання; виявляти якості лідера у різних ситуаціях; здійснювати

різнорольову самостійну діяльність.

Система оцінювання фізкультурної освіти в Англії має на меті відтворення учнями широкої картини їх досягнень, які належать до предметних компетентностей. При цьому, в практику оцінювання на сучасному етапі запроваджено різні стратегії: формальне і неформальне оцінювання; внутрішнє та зовнішнє оцінювання; оцінювання за критеріями, нормативами та індивідуальними особливостями; іспит з фізкультурної освіти.

Іспит з фізкультурної освіти відіграє значну роль у становленні статусу предмета. Зокрема, він стимулює учнів до вдосконалення знань з фізичної культури; дає право отримати сертифікат, який засвідчує особисту позицію та інтерес учня до цієї важливої культурної сфери; стимулює до використання знань для досягнення вищих результатів і подальшого професійного зростання; стимулює професійний розвиток учителів та їх кар'єрне зростання.

В освітньому процесі шкіл Англії значну роль відіграє спорт. Традиційно необхідною частиною суспільного життя людей цієї країни вважається академічний спорт, який є основою фізичного виховання дітей та молоді. Організація шкільного спорту в Англії сприяє формуванню зацікавленості учнів у систематичних заняттях руховою діяльністю, пошуку спортивних резервів та ефективній селекції у всіх видах спорту. Позитивною рисою його організації є залучення місцевих спортивних товариств (клуби, школи танців, центри спортивного вдосконалення) до проведення занять у школах. Шкільний спорт сприяє вихованню в учнів самостійності та почуття відповідальності через надання їм можливостей планування, організації та проведення спортивних заходів у школах. Проведені в Англії освітні реформи у середині 80-х – першій половині 90-х рр. XX століття свідчать про зміну пріоритетів у політиці щодо фізкультурної освіти учнів і використовуються в умовах сьогодення в процесі підготовки вчителів фізичної культури.

Провідними векторами, що зумовлюють особливості націо-

нальної системи фізкультурної освіти Англії визначено:

- централізацію та відкритість змісту фізкультурної освіти, підтримку ініціативи вчителів фізичної культури в організації спортивної та оздоровчої роботи із учнями;

- інтеграцію учнів з особливими потребами у процес фізкультурної освіти;

- врахування гендерних та етнічних особливостей національного складу учнів;

- утвердження академічного статусу предмета;

- застосування новітніх методологічних підходів, що базуються на гуманістичній основі та спрямовані на подолання міжпредметних бар'єрів і налагодження міжпредметних зв'язків з дисциплінами обов'язкового циклу (рідна мова, громадянська освіта, валеологія, інформаційні технології) [13].

Вивчення й узагальнення процесу організації та змісту фізичного виховання учнів у школах країн Західної Європи дозволяє стверджувати, що особливостями їх політики та головними пріоритетами у цій сфері на початку XXI століття є:

- утвердження фізичної культури як загального права для всіх дітей;

- статус фізичного виховання як єдиного обов'язкового предмету шкільної програми, сфокусованого переважно на тілобудові, активізації рухової діяльності, розвитку фізичних якостей та здоров'я;

- виняткова роль фізичної культури у збереженні здоров'я, досягненні загального розвитку та безпеки життєдіяльності;

- визнання взаємозв'язку між якістю фізичної культури та підготовкою викладачів і збалансованістю навчального плану;

- підтримка наукових досліджень, що сприяють підвищенню ефективності та якості фізичної культури.

Результати проведеного аналізу вітчизняного і світового досвіду підготовки вчителів й, зокрема, вчителів фізичної культури, засвідчують наявність спільних складових методичної

підготовки як системи, що конструюється з *когнітивного* (методики викладання спортивних дисциплін, спецкурси та спецсемінари з методик, засвоєння методичних знань і понять), *діяльнісного* (вироблення загальнометодичних умінь і навичок, проходження різних видів педагогічної практики) та *особистісного* (авторизація педагогічного досвіду, збагачення методичних надбань, запровадження у власну педагогічну діяльність інновацій та сучасних педагогічних технологій, саморегуляція методичних знань і вмінь) компонентів.

Сучасні підходи до підготовки майбутніх учителів фізичної культури сприятимуть удосконаленню набутих умінь, підвищенню професійно-методичної майстерності, дозволять успішно розв'язувати нагальні завдання національної системи освіти. На основі системно-змістовного та структурно-порівняльного аналізу встановлено, що за часів незалежності України цей процес набуває питомої ваги та своєрідних особливостей у кожному конкретному університеті. Вирішення цієї проблеми здійснюється через самостійність у визначенні змісту, структури та основних організаційних форм.

Відповідно до нового Закону України «Про вищу освіту» (2014) сформовано мережу педагогічних ЗВО, які здійснюють професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури за рівнями бакалавр і магістр [5].

Змістовно-процесуальний аналіз теоретичної та методичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в умовах інтеграційних процесів дозволив обґрунтувати такі перспективи творчого використання здобутків вітчизняних педагогічних ЗВО: оновлення навчальних планів і програм на основі переходу до багатоступеневої підготовки учителів; створення в кожному закладі освіти системи методичної підготовки; застосування ідей інтеграції та використання накопиченого досвіду; створення гнучких варіативних освітніх програм; створення на базі педагогічних ЗВО регіональних науково-методичних комплексів [1, с. 10] (за приклад може слугувати Національний педагогічний

університет імені М.П. Драгоманова).

Узагальнюючи викладене, можемо схарактеризувати педагогічну технологію підготовки майбутніх учителів щодо застосування методологічних підходів. Інноваційна педагогічна технологія характеризується такими показниками: має системний підхід як певну педагогічну категорію і як окрему систему конкретного дидактичного явища, взаємозалежно, інтегративно з іншими педагогічними категоріями (технологія освіти, технологія навчання); відображення шляхів реалізації технології освіти; технологічний підхід як певний алгоритм (тактика, стратегія) педагогічної діяльності з метою досягнення поставлених дидактичних цілей, акцентуючи увагу, що педагогічна технологія через суб'єктний чинник, з приводу якого постійно виникають педагогічні ситуації – обставини, за яких необхідно знайти правильний спосіб виходу, не може бути однозначно чітко запланованим та передбачуваним порядком дій; дидактичний підхід як комплексне ціле, яке складається з навчання і виховання, утворюючи цілісний педагогічний процес, підкреслюючи наявність діяльнісного компонента – не просто алгоритму дій, а умов їх реалізації; вияв основних закономірностей освітнього процесу шляхом детальної розробки та оптимального поєднання його змісту, форм, методів, прийомів і засобів як інструментарію педагогічного процесу. Проте, жоден із заявлених методологічних підходів не є пріоритетним і потребує подальшої розробки та удосконалення.

Аналізуючи різні підходи до розкриття сутності поняття «інноваційна педагогічна технологія», маємо підстави дати таке визначення. Інноваційна педагогічна технологія – це дидактичний, методично оброблений прийом подачі нової інформації та знань, який є зручним для використання в діяльності вчителя, і доступно та результативно дає можливість пояснювати учням необхідний для засвоєння матеріал.

Закон України «Про освіту» (2017) визначає, що «метою повної загальної середньої шкільної освіти є різнобічний

розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності» [4].

Пріоритетною проблемою закладів вищої освіти педагогічного спрямування на етапі інтеграції України до європейського освітнього простору, є підготовка вчителя нової генерації: сучасній школі потрібні вчителі, здатні забезпечити реалізацію творчого потенціалу учня [2, с. 247].

У сучасному суспільстві XXI століття беззаперечними цінностями визнано саморозвиток, самоосвіту, самопроекування, самореалізацію та самоактуалізацію особистості, які стали підґрунтям нової парадигми в педагогіці особистісно-орієнтованої освіти. Традиційна система професійної підготовки вчителів, незважаючи на всі її позитивні надбання, не є достатньою для задоволення запитів сучасної педагогічної практики. В нових соціально-педагогічних умовах наявна потреба у вчителях з яскраво вираженою творчою індивідуальністю, які орієнтовані на розвиток особистості кожного учня. Акцентуємо увагу на пріоритетних напрямках в освітньому процесі здобувачів вищої педагогічної освіти.

Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Школа має ініціювати нову, глибшу залученість родини до побудови освітньої траєкторії дитини. Важливо забезпечити неупереджене та справедливе ставлення до кожного учня, подолати будь-яку дискримінацію.

Умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно. Суттєвих змін зазнає процес і зміст

підготовки вчителя. На допомогу вчителю створено освітні портали із методичними та дидактичними матеріалами як от Нова українська школа (<http://nus.org.ua/>). Уряд, парламент та місцеві органи самоврядування мусять приділити велику увагу матеріальному стимулюванню вчителя. Учителю надано певну академічну свободу. Він може готувати авторські навчальні програми, самостійно обирати підручники, методи, стратегії, способи і засоби навчання, активно виражати власну фахову думку.

Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм. На практиці має реалізовуватися принцип дитиноцентризму. Усе життя нової школи має бути організовано за моделлю поваги до прав людини, демократії. Нова школа плекає українську ідентичність.

Наскрізний процес виховання, який формує цінності. Ключові компетентності й наскрізні вміння створюють «канву», яка є основою для успішної самореалізації учня як особистості, громадянина і фахівця. Поняття «освіта», «освітній процес» у їхньому сучасному розумінні означають навчання, виховання і розвиток. Виховний процес – невід’ємна складова всього освітнього процесу, що орієнтується на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичні (свобода, демократія, повага до рідної мови і культури, патріотизм, культурне різноманіття, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність). Виховання НЕ винесено в окремі «заняття з моралі». Формування характеру можливе лише через наскрізний досвід.

Нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя. Закон «Про освіту» передбачає три рівні повної загальної середньої освіти: початкова освіта (4 роки), базова середня освіта (5 років) та профільна середня освіта (3 роки), яку здобувають у ліцеї або закладах

професійної освіти залежно від обраної учнем освітньої траєкторії. Загальна тривалість навчання в Новій українській школі збільшиться до 12 років. Таким чином, зі школи випускатиметься повнолітня, повністю підготовлена та відповідальна за власне життя людина.

Децентралізація та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію. В умовах децентралізації на центральному рівні управління визначаються стандарти освіти. За дотримання цих стандартів відповідає окремий центральний орган виконавчої влади із забезпечення якості освіти із залученням громадськості – Державна служба якості освіти. Натомість безпосереднє управління школами здійснюється на місцевому рівні. Автономія передбачає і вищий рівень відповідальності закладу освіти. Засновники школи контролюють освітню та фінансово-господарську діяльність закладу освіти, призначають на умовах контракту керівника школи.

Справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти. Впроваджується повна прозорість фінансування закладів освіти. Зокрема, заклади освіти зобов'язані оприлюднювати всі кошти, які надходять із бюджету та з інших джерел. Освітня субвенція розраховується за відповідною формулою. Для забезпечення свободи вибору в освіті з 2019 року запроваджено принцип «гроші ходять за дитиною» для приватних шкіл. Зокрема, це важливо для підтримки дітей з особливими потребами, які можуть здобувати освіту інклюзивно поряд з іншими дітьми у більш пристосованих для цього школах. Завдяки цьому з'явиться можливість вибору в освіті. Якщо дитина відвідуватиме приватний заклад згідно з власними світоглядними та релігійними переконаннями, держава спрямує туди кошти, виділені на навчання цієї дитини. У регіонах триватиме розвиток мережі опорних шкіл. Кожну опорну школу буде добре обладнано і зміцнено висококваліфікованими кадрами. Розширення мережі опорних шкіл дасть змогу отримувати справді якісну освіту дітям із сільської місцевості на

рівні базової і старшої профільної школи.

Нове освітнє середовище. Упровадження нових підходів потребує формування якісно нового освітнього середовища для дитини. Це стосується не тільки зміни формату стосунків між учнем, батьками та вчителем, а й організації простору та класу: крім класичних варіантів використано новітні, наприклад, мобільні індивідуальні робочі місця, які легко переорієнтовувати для групової роботи.

З метою реалізації зазначених напрямів в освітньому процесі здобувачів вищої педагогічної освіти, процес їх підготовки на сучасному етапі можна умовно поділити на три компоненти: загальна підготовка (методологічно-розвиваюча); спеціально-професійна (психолого-педагогічна, методична); особистісна підготовка (самовиховання особистості майбутнього педагога, його самовизначення).

Сучасний навчальний план, який відображає зміст професійної підготовки майбутнього вчителя, передбачає, що важливе місце в системі їх професійної підготовки належить дисциплінам психолого-педагогічного циклу. Виокремимо загальну педагогічну підготовку як елемент базової, спеціально-професійної та особистісної підготовки майбутнього вчителя. Результатом такої підготовки є оволодіння студентами певним рівнем змістовно-процесуальних та наукових основ педагогічної діяльності, формування у них цілісного комплексу загально педагогічних знань, умінь, навичок [3, с. 26] (Володько В.М., 2001).

Структурно-змістова модель особистісно орієнтованого процесу підготовки майбутнього вчителя початкової школи має такі складові: мета професійної підготовки, завдання, теоретико-методологічна основа, форми і методи, суб'єкти педагогічної взаємодії та виховного впливу, критерії професійної підготовленості. У своїй професійній діяльності сучасний учитель початкової школи зіштовхується з необхідністю не лише сформувати знання, а й навчити способів одержання цих знань,

сформувати навчальну діяльність молодших школярів, будувати освіту як систему, що створює умови для самопроекування і формування багатомірної свідомості, здатності самовизначатися, розуміти, мислити, діяти.

Гуманізація системи освіти, якій відповідає особистісно орієнтована парадигма, висуває високі вимоги до загальної та професійної підготовки педагогічних кадрів, прояву їх творчої індивідуальності. Метою особистісно орієнтованої професійної педагогічної освіти є підготовка вчителя-професіонала, здатного до самонавчання, самовдосконалення й саморозвитку упродовж життя, який є творчою особистістю, дослідником-пошукувачем, що аналізує, апробує найраціональніші шляхи, умови, методи, засоби, форми високоєфективного вирішення конкретних завдань виховання, освіти і навчання, має повагу до особистості учня, розуміє його потреби.

Виклики часу зумовили розроблення Концепції «Нова українська школа» – документа, який проголошує збереження цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що в сукупності забезпечують психологічний комфорт і сприяють вияву творчості дітей.

Провідна мета освітньої реформи: створити школу, в якій буде приємно навчатись; підвищення якості освіти; виховання інноватора та громадянина, який вміє ухвалювати відповідальні рішення [6].

Найважливішими чинниками, що забезпечують якість початкової ланки загальної середньої освіти визначено: повне і своєчасне охоплення навчанням усіх дітей молодшого шкільного віку; різнобічне використання досягнень дошкільного періоду; осучаснення та оздоровлення освітнього середовища; впровадження методик особистісно і компетентісно зорієнтованого навчання, виховання і розвитку молодших учнів; технологічність методик навчання; моніторинговий супровід освітнього процесу; адекватна підготовка педагогічних кадрів тощо [6].

Які ж нерозв'язані проблеми вітчизняної системи освіти та її основоположної ланки – початкової освіти – стали поштовхом для прийняття реформаторських рішень?

По-перше, існують значні відмінності між школами, які територіально, соціально і демографічно працюють у різних умовах, що утруднює реальний доступ учнів до здобуття якісної освіти.

По-друге, ще недостатньо розвинутою є мережа дошкільних закладів – це унеможливило обов'язкову передшкільну підготовку дітей старшого дошкільного віку. Такий стан, як засвідчує статистика, зберігатиметься у найближчі роки, тому постає потреба пошуку й інших шляхів підготовки дітей до школи.

По-третє, умови навчання дітей, особливо 6-річних першокласників, – наповнення класів, режим навчання, вимоги до приміщення, забезпечення харчуванням, матеріальна база тощо – у переважній більшості закладів освіти не відповідають психофізіологічним особливостям розвитку учнів.

По-четверте, з кожним роком збільшуються ризики погіршення фізичного та психологічного здоров'я дітей, що вимагає перегляду режиму навчальної праці, розвантаження і переструктурування змісту навчальних предметів, уникнення дублювання матеріалу тощо.

По-п'яте, значно збільшилась кількість дітей, які потребують особливого і тривалого психолого-педагогічного супроводу, логопедичної, соціальної і медичної допомоги, – до цього виклику наша школа підготовлена лише частково.

По-шосте, у сільській місцевості якість освіти не витримує конкуренції з міською, – про це свідчать результати ЗНО, неучасть школярів у олімпіадному русі та ін. Сільські школи, передусім початкові, є переважно малочисельними, а через це поглибилась потреба упровадження інших форм навчання, штатних розписів, створення нового освітнього середовища.

По-сьоме, потребує змін навчальне забезпечення: більшість підручників залишаються застарілими на противагу інноваційним методам впровадження початкової освіти. Недостатнє виділення коштів на їх друк і застарілі уявлення замовників про функції цього виду продукції обмежують авторів у створенні повноцінної сучасної навчальної книжки. У більшості випадків учителі не мають змоги самостійно обирати той або той підручник, часто змушені звертатися до батьків з питань придбання сучасної навчальної продукції.

Понад 65 % населення України сьогодні дотичні та зазнають впливу системи освіти в Україні. Серед них – 1,3 млн дошкільнят, понад 3,5 млн школярів, 1,6 млн студентів, близько 300 тис. учнів закладів професійної освіти та 18 млн батьків. Насправді ж, практично все населення країни – продукт системи освіти.

Потрібен новий зміст освіти, заснований на формуванні необхідних для успішної самореалізації в суспільстві компетентностей. Виокремлено 11 ключових компетентностей для Нової української школи: 01 – вільне володіння державною мовою; 02 – здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; 03 – математична компетентність; 04 – компетентності у галузі природничих наук, техніки та технологій; 05 – інноваційність; 06 – екологічна компетентність; 07 – інформаційно-комунікаційна компетентність; 08 – навчання впродовж життя; 09 – громадянські та соціальні компетентності; 10 – культурна компетентність; 11 – підприємливість та фінансова грамотність [6].

Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: уміння читати і розуміти прочитане; уміння висловлювати думку усно і письмово; критичне і системне мислення; здатність логічно обґрунтовувати позицію; ініціативність; творчість; уміння вирішувати проблеми; оцінювати ризики; уміння конструктивно керувати емоціями; застосовувати емоційний інтелект; здатність до співпраці в команді. У межах запровадження компетентнісного підходу створюється нова система

вимірювання й оцінювання результатів навчання. Зокрема, змінено зміст ЗНО [6].

Особистісно орієнтоване навчання в педагогічному просторі початкової школи О. Савченко визначає як навчання, організоване на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей вихованця, глибокої поваги до його особистості, ставлення до нього як до свідомого і відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії з викладачем і ровесниками [9, с. 48] (Савченко О., 2007)

Однією з форм реалізації особистісно орієнтованого підходу в професійній підготовці майбутнього вчителя початкових класів, зазначає Т. Тихонова, є «заняття, на яких питання і завдання мають бути проблемними, творчими, носити особистісно-професійну орієнтацію. Саме тому, окрім глибоких професійних знань на рівні аналізу і узагальнення, викладач має володіти комунікативними і ораторськими вміннями, особистісно орієнтованими технологіями навчання, мати педагогічну спрямованість на особистісно-професійний розвиток студентів і професійний саморозвиток» [11, с. 105] (Тихонова Т., 2000).

У сучасному вимогливому та швидкозмінному соціально-економічному середовищі рівень освіти, ефективність діяльності закладу вищої освіти з фахової підготовки висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців значною мірою залежатиме від результативності впровадження технологій навчання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях, що розвивають діяльнісний підхід до навчання, якому останнім часом приділяється значна увага [10, с. 79] (Свіржевський М.П., 2008).

Ефективність реалізації особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів залежить від: усвідомлення вчителем підвалин та витоків особистісно орієнтованої освіти (індивідуальний та диференційований підходи); ефективності системного проектування процесу

особистісно орієнтованої професійної підготовки, що розглядає проектувальну діяльність як засіб становлення особистісно орієнтованої позиції учасників освітнього процесу та відображає проектування: технологічного комплексу особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів; залучення студентів до індивідуальної проектної діяльності.

Серед навчальних форм у процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи неабияку роль відіграє педагогічна практика, яка у системі становлення його світогляду виконує різні функції та відповідає певним педагогічним принципам. Найчастіше виокремлюють навчальний, виховний, комплексний та творчий характер педагогічної практики. Педагогічна практика – це перша серйозна перевірка готовності майбутнього вчителя до співпраці з учнями. Лише за умов максимального наближення до педагогічної діяльності можна по-справжньому перевірити наявність педагогічного покликання. Саме під час практики затверджується педагогічно-професійна спрямованість особистості майбутнього вчителя, яка складається з інтересу до професії, до педагогічного покликання.

У контексті особистісної парадигми педагогу надається пріоритетне значення щодо забезпечення ефективності педагогічної діяльності як самостійній цінності педагогічної взаємодії. Зокрема, цінність особистості вчителя розглядається як сукупність його індивідуальних та особистісних властивостей і якостей, в яких відбиваються закони та закономірності педагогічної науки і за допомогою яких у повному обсязі реалізуються в практиці виховання та навчання. Саме вчитель як суб'єкт педагогічної взаємодії, здійснюючи навчання, виховання і розвиток учнів, покликаний створювати такі умови, за яких розкриваються індивідуальні якості та властивості кожної особистості. Врахування індивідуальних потреб і відмінностей учнів потребує від педагога володіння основними прийомами професійної майстерності: високого рівня розвитку психолого-педагогічних і дидактичних здібностей, навичок організації

освітнього процесу, здатності критично й творчо підходити до виконання основних професійних функцій.

Учитель початкових класів має створити для учнів безпечне, творче середовище, підтримувати сприятливий психологічний клімат, в якому вони самостійно розвиваються, підвищують рівень відповідальності [9, с. 98]. Адже учитель у контексті особистісно орієнтованого підходу виступає не як пасивний виконавець чужих методичних чи педагогічних рецептів, а як яскрава творча індивідуальність, що реалізує в діалозі з учнем свій світогляд і світорозуміння, здатна розробити власну педагогічну концепцію, програму чи технологію.

Висновки. У процесі становлення та організації суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії у професійній підготовці здійснюється вплив освітнього і професійного середовища на становлення особистісно орієнтованої позиції майбутніх учителів.

Критеріями професійної підготовленості майбутнього вчителя є науково-теоретичні (педагогічні, психологічні, професійні), методичні, технологічні знання (використання педагогічних технологій, конструювання уроків, здатність акумулювати і використовувати позитивний педагогічний досвід тощо), прогнозування результатів власної діяльності, її корекція та рефлексія, естетична, етична, дослідно-творча компетентність, культура праці, комунікативні, організаційні уміння і навички.

Зміни, які відбуваються в освітньому просторі України, дозволяють зробити висновок, що педагогічна підготовка майбутніх вчителів в сучасних умовах має переорієнтуватись на формування вільної, енергійної і незалежної особистості, здатної діяти в дуже швидкозмінних умовах і бути взірцем для здобувачів освіти. Авторитет сучасного учителя значною мірою залежить не від суми знань, яку він опанував, а які пріоритети визначив в своїй діяльності. Вони мають бути гуманістичними та орієнтованими на особистість учнів. Підготовка вчителів має орієнтуватись на діяльнісні та інноваційні методи роботи в школі, на часткову чи

повну відмову від старих методів, на заміну їх активними методами навчання; стимулювати під час навчання у ЗВО уміння і бажання майбутніх учителів застосовувати всі новітні засоби трансляції інформації. Необхідно глибоко осучаснити курси психології та педагогіки на основі новітніх наукових досягнень.

Використовуючи зарубіжний досвід, варто зупинитись на можливостях багатопрофільної підготовки здобувачів освіти. У багатьох країнах їм не лише дозволяється, а рекомендується і зобов'язується одночасна професійна підготовка із декількох учительських спеціальностей. Також у програмах навчання пропонуються різноманітні спеціалізації. Це є дуже актуальним для підготовки учителів сучасних вітчизняних сільських шкіл, які переважно є некомплектними і не можуть повною мірою забезпечити педагога повним навчальним навантаженням з окремої навчальної дисципліни. У цьому плані бажано було б надати ЗВО повну автономію у варіації поєднання спеціальностей і спеціалізацій, виходячи з потреб регіону.

Джерела:

1. Андрущенко В. П. Освіта на рубежі століть: філософія, методологія, практика. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми. Прогноз: Монографія / За ред. В.Г. Кременя. Київ : Наукова думка, 2003. 346 с.
2. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту. Київ : Знання України, 2008. 819 с.
3. Володько В. М. Основні компоненти загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*, 2001, Вип. 3. С. 25-42.
4. Закон України «Про освіту»: від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Законодавство України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 18.02.2020).
5. Закон України «Про вищу освіту» (2014). Із змінами, внесеними згідно із Законом № 392-IX від 18.12.2019 <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата

звернення: 18.02.2020)

6. Концептуальні засади реформування середньої освіти. Нова українська школа. Міністерство освіти і науки України. 2016. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (дата звернення: 06.02.2020).
7. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа). *Директор школи*, 2002, № 1. С. 5-15.
8. Проніков О. К. Учитель фізичної культури. Історія. Сьогодення. Перспектива. Навчальний посібник. Київ : Кондор, 2016. 422 с.
9. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти. Київ : СПД «Цудинович», 2007. 204 с.
10. Свіржевський М. П. Впровадження сучасних інформаційних технологій та інноваційних методик навчання: проблеми, пошуки, перспективи. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми*, 2008, Випуск 19. С. 78-83.
11. Тихонова Т. В. Особистісно-діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя інформатики. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія : Педагогіка*, 2000, Том 7. С. 92-98.
12. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
13. Physical Education Trends in Our Nation's Schools. URL : www.aahperd.org/naspe/about/announcements/upload/PE-Trends-Report.pdf.
14. Physical Education Trends in Our Nation's Schools. URL : www.aahperd.org/naspe/about/announcements/upload/PE-Trends-Report.pdf.

References:

1. Andrushchenko V. P.(2003). Osvita na rubezhi stolit': filosofiya, metodolohiya, praktyka. Neperervna profesiyna osvita: filosofiya, pedahohichni paradyhmy. Prohnoz [Education at the turn of the century: philosophy, methodology, practice. Continuing professional education: philosophy,

- pedagogical paradigms. Forecast]: Monograph. Kyiv, Ukraine : Naukova dumka.
2. Andrushchenko V. P. (2008). Rozdumy pro osvitu [Reflections on education. Knowledge of Ukraine]. Kyiv, Ukraine : Znannya Ukrayiny.
 3. Volodko V. M. (2001). Osnovni komponenty zahalnopedahohichnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia [The main components of the pedagogical preparation of the future teacher]. *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Pedahohika i psykholohiya – Problems of modern pedagogical education. Pedagogy and Psychology*, 3, 25-42.
 4. Zakon Ukrayiny «Pro osvitu» vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII. Zakonodavstvo Ukrayiny [Law of Ukraine «On Education»: from 05.09.2017, № 2145-VIII]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
 5. Zakon Ukrayiny «Pro vyshchu osvitu» (2014). Iz zminyamy, vneseny my z'hidno iz Zakonom № 392-IX vid 18.12.2019 [The Law of Ukraine «On Higher Education» (2014). Amended by Law No 392-IX of 18.12.2019]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
 6. Kontseptualni zasady reformuvannya serednioyi osvity. Nova ukrayinska shkola [Conceptual principles of secondary education reform. New Ukrainian School] (2016). *Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny – Ministry of Education and Science of Ukraine*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (data zvernennya: 06.02.2020).
 7. Kontseptsiya zahal'noyi seredn'oyi osvity (12-richna shkola) [Concept of general secondary education (12-year school)]. (2002). *Dyrektor shkoly – Headmaster*, 1, 5-15.
 8. Pronikov O. K. (2016). Uchytel' fizychnoyi kultury. Istorია. Siohodennia. Perspektyva [Physical education teacher. History. Today. Perspective]. Kyiv, Ukraine : Kondor.
 9. Savchenko O. Ya. (2007). Vykhovnyi potentsial pochatkovoї osvity [Educational potential of elementary education]. Kyiv, Ukraine : SPD «Tsudzynovych».
 10. Svirzhevskiy M. P. (2008). Vprovadzhennia suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii ta innovatsiinykh metodyk navchannia : problemy, poshuky, perspektyvy [Introduction of modern information technologies and innovative teaching methods: problems, searches, prospects]. *Suchasni*

informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv : metodolohiia, teoriia, dosvid, problem – Modern information technologies and innovative teaching methods in training specialists: methodology, theory, experience, problems, 19, 78-83.

11. Tykhonova T. V. (2000). Osobystisno-diialnisnyi pidkhid u profesiinii pidhotovtsi maibutnoho vchytelia informatyky [Personality and activity approach in professional training of the future computer science teacher]. *Naukovi pratsi Chornomorskyi derzhavnyi universytet imeni Petra Mohyly Seriiia : Pedagogika – Scientific works Black Sea State University named after Petro Mohyla. Series : Pedagogy, 7, 92-98.*
12. Kremen V. (Ed.) (2008). Entsyklopediya osvity [Encyclopedia of Education]. Kyiv, Ukraine : Yurinkom Inter.
13. Physical Education Trends in Our Nation's Schools. Retrieved from www.aahperd.org/naspe/about/announcements/upload/PE-Trends-Report.pdf.